

ЦИВІЛІСТИКА

ВОЛИНЕЦЬ І. П.,аспірант, науковий співробітник
(Науково-дослідний інститут
інтелектуальної власності Національної
академії правових наук України)

УДК 347.776-048.66:615.2/.3](73+477)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.1.9>**ЗАКОНОДАВЧІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ «ПАТЕНТНОМУ ТРОЛІНГУ»
НА РИНКУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ НА ПРИКЛАДІ США ТА УКРАЇНИ**

Статтю присвячено дослідженню змін законодавства у сфері патентного права як правовим засадам протидії «патентному тролінгу» на ринку лікарських засобів на прикладі США і України. Акцентовано увагу на розкритті етимології терміну «патентний троль», теорії походження якого аналізували зарубіжні вчені та експерти.

Досліджено низку законопроектів, представлених членами Конгресу США у рамках патентної реформи, норми яких могли б посприяти зменшенню негативного впливу «патентних тролів» у галузі інтелектуальної власності. Додаткового звернено увагу на Закон Ліхі-Сміта «Про винаходи, здійснені в Америці», який докорінно змінив патентну систему США і поклав початок протидії «патентному тролінгу» на законодавчому рівні. У процесі дослідження зарубіжного законодавства встановлено, що більшість законопроектів не стали законами на стадії їх розгляду членами Сенату США і Палати представників США. Тому проблематика щодо зміни патентної системи США залишається актуальною.

Розглянуто окремі аспекти впливу «патентного тролінгу» на фармацевтичну галузь, яка включає в себе й ринок лікарських засобів. Наголошено на недоліках нормативного регулювання патентування винаходів, об'єктами яких є лікарські засоби.

Проведено аналіз змін до національного законодавства та патентної реформи в контексті їх дієвості у боротьбі з «патентними троями», дії яких варто тлумачити і прирівняти до недобросовісної конкуренції. Вказано, що патентна реформа в Україні є вдалою основою для трансформації патентної системи і сфери інтелектуальної власності загалом. На підставі проаналізованого матеріалу сформовані висновки та теоретичні узагальнення ефективності нормативних засад протидії «патентному тролінгу».

Ключові слова: «патентний тролінг», «патентний троль», інтелектуальна власність, патентна реформа, ринок лікарських засобів, недобросовісна конкуренція.

Volynets I. P. Legislative framework of countermeasures to “patent trolling” on the pharmaceutical market in the case study of the USA and Ukraine

The subject of the article is the study of legislative amendments in the field of patent law forming the legal basis for countering the “patent trolling” on the market of medicines in the case study of the USA and Ukraine. The attention is devoted to

articulating the etymology of the term “patent troll”, theories of origin, subject to investigation by foreign scientists and experts.

A number of bills have been researched initiated by members of the US Congress as a part of patent reform, which provisions are crucial in facilitating the negative impact reduction of “patent trolls” in the field of intellectual property. It is additionally accentuated on the Leahy – Smith America Invents Act ultimately amended the US patent system and, inter alia, formed the onset of the legislative counter-strategy against “patent trolling”. During study of foreign legislation it was uncovered that most bills did not become laws at the stage of their consideration by members of the US Senate and the US House of Representatives. Therefore, the issue of amending the US patent system remains relevant so far.

The study reveals some aspects of “patent trolling” effect on the pharmaceutical field, comprising from the pharmaceutical market. It is enlightened on regulatory failure of inventions patenting, objects of which are medicines.

The analysis of amendments to national legislation and providing the patent reform in the field of their efficacy in the counteractions against “patent trolls”, characterized as unfair competition, is performed. It is emphasized that patent reform in Ukraine is a favorable cornerstone essential to the transformation of patent system and intellectual property integrally. The investigated material forms the conclusions and theoretical summary of efficacy of normative bases providing the counteraction to “patent trolling”.

Key words: “patent trolling”, “patent troll”, intellectual property, patent reform, pharmaceutical market, unfair competition.

Вступ. До 2020 року проблематика розповсюдження патентних зловживань, а саме «патентного тролінгу», у розрізі нинішніх потреб у законодавчих змінах в Україні не була вирішена. Сприяло позитивним зрушенням у цьому напрямі проведення патентної реформи, яка змінила низку неефективних і застарілих норм у сфері патентного права з урахуванням підписаної Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, відповідно до якої підлягають гармонізації національні положення законодавства України.

На відміну від України, процес реформування патентного законодавства у США в аспекті подолання «патентного тролінгу» має давню історію, він триває й нині. Протягом багатьох років до Конгресу США за ініціативою та від імені членів Конгресу (із Сенату або Палати представників) у різні скликання було внесено розроблені законопроекти для вирішення зазначеної проблематики. Проте без належної підтримки від правлячих партій на голосуванні або за відсутності ухвалення законопроектів постійними комітетами палат чи Сенатом законопроекти законами не стали. Однак саме США є країною походження терміну «патентний троль», а серед науковців і фахівців з інтелектуальної власності різних країн тривають дискусії щодо авторства і першоджерела згадування цієї назви. Нині «патентний тролінг» більшість фахівців прирівнює до одного з видів недобросовісної конкуренції, який поширюється на різні галузі, зокрема має безпосередній вплив на фармацевтичну галузь, яка включає і ринок лікарських засобів.

Проблематика прийняття та оновлення законодавства США у сфері патентного права як можливості боротьби з «патентним тролінгом» стала предметом дослідження зарубіжних вчених та юристів-практиків Л. Лавана, Р. Кассаді, М. Лю Су та інших. Окремі аспекти протидії поширенню «патентного тролінгу» у фармацевтиці, історичного розвитку цього негативного явища та його походження розглядали Р. Фельдман і Н.В. Прайс II. Інші дискусійні теорії походження назви «патентний троль» аналізували у своїх роботах Г. Хайнеке, Л. Гузік, Д. Вайлд, К. Вонг.

Серед українських дослідників та експертів, які тлумачать зміст «патентного тролінгу», виокремимо працю В. Селіваненка. Аналіз змін норм у законодавстві, спричинених патентною реформою, досліджує К. Олійник.

Постановка завдання. Метою статті є характеристика терміну «патентний троль» та аналіз теорій його походження, розгляд запропонованих членами Конгресу США законопроектів щодо протидії «патентному тролінгу», дослідження діяльності «патентного тролінгу» на ринку лікарських засобів, окреслення перспектив і наслідків реформи патентного законодавства в Україні в рамках боротьби із «патентним тролінгом».

Результати дослідження. Словосполучення «патентний троль» використовується для опису компаній та/або фізичних осіб, які погрожують судовими спорами або подають позови до суду щодо порушення патентних прав з метою отримання грошової компенсації, усунення конкуренції на ринку тощо [1]. Характерною рисою зазначених осіб є не створення або виробництво нових товарів, а лише масове скуповування патентів (наприклад, збанкрутілих компаній) для можливості вимагати кошти від розробників аналогічних товарів (так званої «патентної монетизації»), надавати ліцензії на використання запатентованої продукції. Відповідні дії «патентних тролів» отримали назву «патентний тролінг» [2].

США є країною походження цього терміну, однак достеменно не відома приналежність авторства щодо опису особи як «патентного троля» і її незаконні дії в рамках «патентного тролінгу». Одні автори стверджують, що автором терміну є П. Деткін – штатний юрист компанії Інтел (англ. Intel), який охарактеризував цим терміном недобросовісні дії у вигляді патентного переслідування Інтел на початку 1990 років компанією TechSearch в особі її адвоката Р. Ніро (за Г. Хайнеке) [3, с. 1155], інші – переконані, що термін є альтернативою поняття «вимагач патентів» (англ. “*patent extortionist*”). Вказаний термін виник у співавторстві віце-президента компанії Інтел А. Гунделфіджер, її чоловіка М. Девіса (співзасновник і президент консорціуму Юнікод, англ. *Unicode Consortium*) і П. Деткіна (за Л. Гузік) [4].

Дослідник етимології терміну «патентний троль» Д. Вайлд переконаний, що «першовідкривачем» є саме М. Девіс [5], однак К. Вонг відстоює факт започаткування терміну «патентний троль» А. Гунделфіджер і М. Девісом завдяки їхній перемозі у конкурсі на кращу назву від компанії Інтел [6]. Маємо зазначити іншу альтернативну думку А. Хейса, який впевнений, що термін «патентний троль» походить від навчального відео “*Patents Video*”, спродюсованого у 1994 році адвокатом з питань інтелектуальної власності США П.Н. Чавез [1].

Вказані теорії походження терміну є поширеними серед дослідників проблематики виникнення «патентного тролінгу», проте ми звертаємо увагу на історичну передумову формування сучасного формулювання. Науковці Р. Фельдман і Н.В. Прайс II у роботі Р. Ламоро «Патентна алхімія» (англ. “*Patent Alchemy: The Market for Technology in US History*”) зазначили, що у XIX ст. була поширена професія так званих «патентних акул» (англ. “*patent sharks*”), тобто патентних брокерів, які були відомі тим, що не використовували запатентовані винаходи та здійснювали перепродаж патентів [7, с. 6].

На наше переконання, основні сучасні правові підходи США щодо протидії «патентному тролінгу» розпочато із 2011 року. Так, Законом Ліхі-Сміта «Про винаходи, здійснені в Америці» (*Leahy-Smith America Invents Act*) від 16 вересня 2011 року (далі – Закон Ліхі-Сміта) змінено концепцію із “*first to file*” на “*first to invent*”, що означає зміну підходу визнання права пріоритету не за першим заявником, а визнання пріоритету за першим і дійсним винахідником. Також цим законом було введено можливість визнання прав на винаходи недійсними в адміністративному порядку: оскаржувати заявку на отримання патенту до видачі охоронного документу “*pre-grant opposition*” або після видачі патенту “*post-grant opposition*” [8]. Останні поправки до Закону Ліхі-Сміта були внесені у 2013 році.

Наступний правовий акт, на який ми звертаємо увагу, – це законопроект від 113-го Конгресу «Про інновації» (*Innovation Act*) від 23 жовтня 2013 року. Законопроект насамперед був спрямований на вирішення проблем зі зловживання спорами у справах про порушення патентних прав, однак він не був прийнятий Сенатом США. Серед основних нововведень, запропонованих законопроектом, – розкриття інформації від позивача, в чій інтересах він діє (англ. *real party in interest*). У більшості справ, які стосуються «патентного тролінгу», позивачем є фіктивне підприємство / фіктивна юридична особа, створена для реалізації

власних патентів [9]. Тому налагодження прозорості у судових спорах із «патентними троями» є ефективним методом для їх подолання. Повторно на розгляд Сенату законопроект був поданий у 2015 році від 114-го Конгресу, проте його було відхилено.

У 2017 році в межах патентної реформи США від 115-го Конгресу був представлений законопроект «Про зменшення зловживань судовими позовами» (*Lawsuit Abuse Reduction Act*), у якому передбачалося обов'язкове накладання санкцій судом за несерйозні / безпідставні вимоги, що висуває сторона (позивач) щодо порушення патентних прав, передбачених Конгресом США. Зазначимо, що законопроект замінив би 11 правило Федеральних правил цивільного судочинства (*Federal Rules of Civil Procedure*), у якому прописано, що суд визначає санкції на власний розсуд, а також усунув можливість виправлення позовних вимог адвокатами для уникнення штрафних санкцій протягом 21 дня [10]. Варто наголосити, що законопроект не був прийнятий Сенатом США.

У проведеному дослідженні юристів Л. Лавана, Р. Кассаді і М. Лю Су, присвяченому патентній реформі США, здійсненої Конгресом за 2013-2016 роки в аспекті подолання та протидії «патентному тролінгу», ми виокремимо важливу тезу. Так, за визначений термін Конгрес США намагався втілити у життя понад 22 законопроекти із цієї проблематики, проте жоден із них не був прийнятий. Більше того, законопроект про інновації 113-го Конгресу був поданий на розгляд двічі [10].

На нашу думку, внаслідок відсутності належної державної підтримки запропонованих законодавчих ініціатив у США практичне впровадження ефективних механізмів подолання «патентного тролінгу» не знаходить свого подальшого розвитку і залишається поза увагою законодавчого органу влади. Тим більше, що у 2019 році від 116-го Конгресу до Палати представників США на розгляд було подано законопроект «Про права винахідників» (*Inventor Rights Act*), нововведенням якого могло б стати запровадження щодо стягнення прибутку правопорушника за весь час незаконного використання патенту на користь патентоволодільця, а не передбачену грошову компенсацію. Якщо порушення патенту визнано навмисним – суд присуджує правопорушнику сплатити винахіднику потрібну грошову виплату [11]. Через недостатню кількість голосів законопроект не пройшов інші стадії розгляду. На прикладі США простежуємо, що реформація патентного законодавства є нагальним питанням через те, що незаконна діяльність «патентних тролей» постійно «оновлюється». Останню тезу віднесемо й до фармацевтичної галузі, а саме до ринку лікарських засобів.

Фундаментальна робота вчених Р. Фельдмана та Н.В. Прайса II щодо поширення «патентного тролінгу» у фармацевтиці (англ. “*Patent Trolling*” – *Why Bio & Pharmaceuticals Are at Risk*) дає змогу виокремити потенційно «привабливі» патенти, в яких зацікавлені «патентні тролі» для отримання прибутку. Вважаємо за необхідне визначати у роботі «патентних тролів» як монетизаторів (англ. *monetizers*), тобто осіб, які отримують дохід у грошовому еквіваленті в результаті власної діяльності. Перше, на що звертають увагу автори роботи, – це категорія патентів, які захищають активну діючу речовину. Ключова помилка, на нашу думку, полягає у недосконалості формули винаходу майбутнього лікарського засобу, в якій активна речовина може бути скомбінована з низкою інших відомих сполук (без уточнень або в недостатньому обсязі сформульованих в описі), що призводить до патентування формули за структурою Маркуша [7, с. 29]. Таким чином, бажання фармацевтичних компаній отримати широкі права на лікарський засіб і недостатнє опрацювання формули винаходу може утворити «вічнозелений патент», на який, очевидно, правова охорона не буде надана. Однак навіть непатентоспроможний винахід вважатиметься прибутковим для фармацевтичних компаній і матиме очевидну вигоду для «патентних тролів» [7, с. 28].

Всі інші категорії патентів включають способи лікування; методи скринінгу для виявлення нових лікарських засобів; способи / процеси виробництва лікарських засобів; форми лікарських засобів [7, с. 28]. Перелічені способи, процеси, методи, які відносяться до фармацевтичної галузі, є вразливими через прогалини у широкому формулюванні і тлумаченні опису та/або формули винаходу (відсутня однозначність, чіткість і достатність у розкритті винаходу). Також автори знайшли достатній перелік невикористаних заявок і патентів на

лікарські засоби, якими, найімовірніше, скористаються «патентні тролі» [7, с. 38]. Отже, фармацевтична галузь «породжує і активізує» діяльність «патентних тролів».

В Україні «патентний тролінг» може означати патентування вже відомих і раніше створених винаходів. Слушним є визначення В.В. Селіваненка, який під цим поняттям розуміє «практику осіб (як фізичних, так і юридичних) щодо набуття прав інтелектуальної власності на об'єкти, які є очевидними (не новими) та/або стали суспільним надбанням, з метою подальшої монополізації певного ринку товарів (послуг)» [12, с. 224].

До реалізації національної патентної реформи проблематика активного розповсюдження «патентного тролінгу» зумовлювалася недосконалістю законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Нині відповідно до ч. 17 ст. 16 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства № 816-IX від 21.07.2020 урегульовано можливість будь-якою особою «подати до закладу експертизи мотивоване заперечення проти заявки протягом шести місяців від дати публікації відомостей про заявку на винахід» [13].

Ст. 24 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» № 3687-ХІІ від 15.12.1993 (далі – Закон України № 3687-ХІІ) замовнику надано змогу оскаржувати рішення про отримання патенту в Апеляційній палаті, а також визнавати недійсними права на винахід або корисну модель в адміністративному порядку (механізм “*post-grant opposition*”). Також важливі зміни відображені у нормі ч. 3 ст. 6 Закону України № 3687-ХІІ, згідно якої законодавцем розширено та уточнено перелік об'єктів, на які не поширюється правова охорона [14]. Суттєвою новелою у сфері реформування патентної системи вважаємо перешкодження видачі патентів на корисну модель, об'єктом якої є пристрій чи процес (спосіб) на лікарський засіб за результатами проведення лише формальної експертизи (відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України № 3687-ХІІ) [14].

До запровадження законодавчих змін єдиним ефективним і дієвим механізмом у боротьбі з «патентним тролінгом» було проведення судової експертизи. На думку Ф.Дж. Уоллера, «добре продумана стратегія патентування може ускладнити «патентним троліям» можливість негативно впливати на новий комерційний продукт» [15, с. 8].

Варто згадати і Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьбу із патентними зловживаннями» № 815-20 від 21.07.2020 [16]. Цим документом було оновлено положення норм Законів України «Про охорону прав на промислові зразки» № 3688-ХІІ від 15.12.1993 (далі – Закон України № 3688-ХІІ) і «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» № 3689-ХІІ від 15.12.1993.

Віднині патентом охороняються лише винаходи та корисні моделі, а на промислові зразки надаються свідоцтва (ч. 5 ст. 5 Закону України № 3688-ХІІ). Відповідно до ст. 1 Закону України № 3688-ХІІ промисловим зразком є результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання. У ч. 2 ст. 5 Закону України № 3688-ХІІ доповнено, що «промисловим зразком може бути зовнішній вигляд виробу або його частини, що визначається, зокрема, лініями, контурами, кольором, формою, текстурою та/або матеріалом виробу, та/або його оздобленням» [17]. Наприклад, для лікарських засобів правова охорона у вигляді промислового зразка може бути надана для форми упаковки, пігулок, блістерів. Тому важливим є питання, чи не втратить власник промислового зразка той обсяг прав, який надавався патентом? Адже саме патенти розцінюються як дієвий метод протидії конкурентній боротьбі у різних сферах. Хоча в тексті ст. 20 Закону України № 3688-ХІІ слово «патент» замінено словом «свідоцтво», зміст норми статті залишився без змін.

Патентна реформа є необхідною в контексті підписаної Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами (далі – Угода про асоціацію) та гармонізації законодавства України із правом ЄС. Згідно норми ст. 213 Угоди про асоціацію уточнено вимоги охороноздатності промислового зразка, а саме індивідуальний характер, а також термін дії охорони відповідно до ч. 1 ст. 214 Угоди про асоціацію. У ній прописано, що «термін дії охорони в Україні та сто-

роні ЄС після реєстрації становить щонайменше п'ять років. Правовласник може поновлювати термін дії охорони на один або більше п'ятирічних періодів до загального терміну, що становить 25 років із дати подання заявки» [18].

Відповідні норми імплементовані до національного законодавства і знайшли своє втілення у ст. 6 та ч. 4 ст. 5 Закону України № 3688-ХІІ. Так, окрім критерію охороноздатності – новизни, доданий ще один – індивідуальний характер. Законодавцем уточнено, що індивідуальний характер промислового зразка визнається у разі, якщо у користувача загальне враження і загальне сприйняття буде відрізнятися від тотожного враження і сприйняття, яке справляє на такого користувача інший промисловий зразок, доведений до загального відома (ч. 3. ст. 6 Закону України № 3688-ХІІ); щоб оцінити індивідуальний характер промислового зразка береться до уваги ступінь свободи автора під час його створення (ч. 3. ст. 6 Закону України № 3688-ХІІ). Стосовно строку чинності майнових прав на зареєстрований промисловий зразок, то нині він становить п'ять років і може бути подовжений п'ять разів по п'ять років, однак не може перевищувати загальний строк у 25 років. Згідно ч. 6 ст. 5 Закону України № 3688-ХІІ строк охорони незареєстрованого промислового зразка сягає трьох років [17].

Важливим результатом впроваджених змін (продовження строку дії промислового зразка із 15 до 25 років, доданого критерію індивідуального характеру, окрім новизни) є можливість усунення «патентного тролінгу». На думку К. Олійник, законодавчі новації створюють додаткові бар'єри у зловживанні недобросовісною реєстрацією промислових зразків і модернізують охорону прав на промислові зразки в Україні [19, с. 4].

Законом України № 3688-ХІІ передбачено і можливість оскарження рішення до Апеляційної палати (ст. 19), а також введено механізм “*post-grant opposition*” – визнання недійсними права на промисловий зразок в адміністративному порядку Апеляційною палатою (ст. 25¹) [17]. На нашу думку, саме ці затверджені норми статей є ключовими у боротьбі з «патентним тролінгом» та здатні перешкоджати їхній діяльності.

Висновки. Проведене дослідження законодавчих засад протидії «патентному тролінгу» на ринку лікарських засобів на прикладі США і України дає підстави сформулювати такі висновки:

1. На підставі розгляду теорій трактування етимології походження категорії «патентний троль» можна виокремити основні властивості такої діяльності: ініціювання патентних спорів / подача позовів до суду щодо порушення патентного законодавства; збирання (колекціонування) патентів; надання ліцензій на використання об'єктів патентних прав для отримання прибутку тощо. Усі перелічені дії можна кваліфікувати як недобросовісну конкуренцію, адже «патентні тролі» не створюють нові об'єкти інтелектуальної власності, а паразитують на вже існуючих та/або відомих.

2. Нині у США Закон Ліхі-Сміта «Про винаходи, здійснені в Америці» є єдиним доповненням до патентного законодавства, схваленого за останні десять років, що сприяє боротьбі з «патентним тролінгом». Розроблені, але не прийняті Сенатом США законопроекти членами Конгресу США в рамках патентної реформи, починаючи із 2013 року, могли б стати дієвими доповненнями для запобігання патентним зловживанням. Положення законопроектів є вдалим інструментарієм для досягнення позитивних результатів вирішення вказаної проблематики, тому ми вважаємо, що доопрацювання та перегляд вказаних законопроектів є необхідним.

3. Наявні прогалини у фармацевтичній галузі (в тому числі на ринку лікарських засобів) сприяють поширенню «патентного тролінгу» здебільшого через недосконалість і недостатню доробку формули винаходу, яка стосується лікарського засобу.

4. В Україні ініціювання патентної реформи сприяло зміні законодавства у сфері інтелектуальної власності (особливо патентного права) в аспекті протидії з «патентним тролінгом». Водночас положення законопроектів США можуть бути розглянуті і в подальшому пристосовані для підготовки профільного закону, спрямованого на протидію «патентному тролінгу» як неправомірній діяльності в Україні.

Список використаних джерел:

1. Patent Troll. *Investopedia*. URL: <https://www.investopedia.com/terms/p/patent-troll.asp> (дата звернення: 11.01.2021).
2. Patent Trolls. *EFF*. URL: <https://www.eff.org/ru/issues/resources-patent-troll-victims> (дата звернення: 11.01.2021).
3. Heinecke G. Pay the Troll Toll: The Patent Troll Model Is Fundamentally at Odds with the Patent System's Goal of Innovation and Competition. *Fordham Law Review*. 2015. Vol. 84, issue 3. Article 9. P. 1153–1200.
4. Ask Dr. Copyright. Patent Trolls and Extortion. *Lipton, Weinberger & Husick*. URL: <https://garson-law.com/patent-troll-extortion/> (дата звернення: 11.01.2021).
5. The real inventors of the term “patent troll” revealed. *IAM*. URL: <https://www.iam-media.com/real-inventors-term-patent-troll-revealed> (дата звернення: 11.01.2021).
6. Q&A: Mark Davis, president of the Unicode Consortium on the rise of emojis. *The Mercury News*. URL: <https://www.mercurynews.com/2016/02/12/qa-mark-davis-president-of-the-unicode-consortium-on-the-rise-of-emojis/> (дата звернення: 11.01.2021).
7. Feldman R., Price W. N. Patent Trolling: Why Bio & Pharmaceuticals Are at Risk. *Stanford Technology Law Review*. 2014. Vol. 17, issue 2. P. 1–39.
8. Leahy-Smith America Invents Act. *From Wikipedia, the free encyclopedia*. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Leahy-Smith_America_Invents_Act (дата звернення: 11.01.2021).
9. Stop patent trolls. Support the Innovation Act of 2013. *EFF*. URL: https://action.eff.org/o/9042/p/dia/action3/common/public/?action_KEY=9416 (дата звернення: 11.01.2021).
10. Lavenue L.M., Cassady R.B., Liu Su M. A Sign of Targeted Patent Reform in Congress? *Finnegan*. 2017. URL: <https://www.finnegan.com/en/insights/articles/a-sign-of-targeted-patent-reform-in-congress.html> (дата звернення: 11.01.2021).
11. H.R. 5478 – Inventor Rights Act. *Congress.gov*. URL: <https://www.congress.gov/bill/116th-congress/house-bill/5478/all-actions?r=62&overview=closed&s=1#tabs> (дата звернення: 11.01.2021).
12. Селіваненко В.В. Форми порушення та захист прав суспільства на об'єкти інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 223–228.
13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформи патентного законодавства : Закон України від 21 липня 2020 року № 816-IX. *Урядовий кур'єр*. 2020. № 175.
14. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3687-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. С. 32.
15. Waller F.J. *Writing Chemistry Patents and Intellectual Property: a Practical Guide*. 1st edition. *Wiley*. 2011. 256 p.
16. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення охорони і захисту прав на торговельні марки і промислові зразки та боротьби із патентними зловживаннями : Закон України від 21 липня 2020 року № 815-IX. *Голос України*. 2020. №№ 145-146.
17. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 7. С. 34.
18. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами : Міжнародний документ від 27 червня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. С. 2125.
19. К. Олейник. Борьба с патентным троллингом: новеллы закона. *Газета Закон і Бізнес*. 2020. URL: https://zib.com.ua/ua/143931-borba_s_patentnim_trollingom_novelli_zakona.html (дата звернення: 11.01.2021).

